

Hala Sultan - Ümmü Harâm Bint Milhan (Hayatı, Şahsiyeti ve Kıbrıslı Türkler Üzerindeki Tesiri)

Prof. Dr. Hüseyin ALGÜL*

Özet

Hala Sultan Ümmü Harâm bint Milhan, Medinelidir, Hazrec kabilesi'nin Neccâroğulları kolundandır. Hz. Muhammed'in (as.) teyzesi veya sütteyzesi olur. "Hala Sultan" diye tanınması, Arapça'da teyze anlamına gelen "Hâle" nin Türk dünyasına "Hala" olarak geçmesiyle olmuştur.

Hala Sultan ve kızkardeşi Ümmü Süleym, Medineli hanım sahabiler arasında saygıdeğer bir konumdaydılar. Ümmü Harâm ve Ümmü Süleym kardeşler, hicretten sonra Hz. Muhammed'in (as.) çalışmalarına samimi destek vermişlerdir. Ümmü Süleym'in oğlu ve Ümmü Harâm'ın yeğeni Enes, on yaşından yirmi yaşına kadar Peygamberimize hizmet etmiş, dayısı Harâm b. Milhan da Kabilelere dini öğretmek için gittiği bir seferde baskına uğramış ve şehit düşmüştür.

Hz. Muhammed (as.) bu insanların fedakârlığını, desteğini, hiç unutmaz, zaman zaman evlerine giderek ziyarette bulunur, onların gönlünü alırdı. Yine bir defasında onların evinde iken yemek yedikten sonra hafifçe uyumuş ve rüyasında Müslümanların deniz seferine çıktıklarını görünce sevinç içinde tebessüm etmişti. Bunu öğrenen Hala Sultan, bu ilk deniz seferine katılmayı arzu edince Peygamberimiz ona katılabileceği müjdesini verdi. Gerçekten de Hala Sultan, Kıbrıs Seferi'ne kocası Ubâde b. Sâmit ile katıldı ve gemiden çıktıktan sonra bineğinden düşerek şehit oldu (28/648).

Kıbrıs Adası, Osmanlı Devleti tarafından II. Selim devrinde 1571 yılında fethedilince Hala Sultan'ın kabri bulundu. Mezarı üzerine türbe yapıldı, vakıflar kuruldu; şadırvan, cami ve tekke yapılarak bölge imar edildi.

* Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslâm Tarihi Emekli Öğretim Üyesi

Osmanlı denizcileri, Akdeniz’e açılırken, Larnaka hizasına gelince üç top atışıyla Hala Sultan’ı selâmlarlardı.

Tüm İslâm dünyasında, Türk dünyasında ve özellikle Kıbrıslı Türkler’in gönlünde yoğun bir Hala Sultan sevgisi vardır. Bu sevginin canlı tutulması, büyük önem taşımaktadır.

Bu vesile ile Kıbrıs şehidimiz Hala Sultan’a selâm olsun!

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs, Hala Sultan, Medine, Deniz Seferi, Şehit, Türbe, Vakıflar, Cami, Larnaka, Kuzey Kıbrıs, Türkler

Nesebi ve Hz. Peygamber’le Akrabalığı

İslâm dünyasında ve özellikle *Türk dünyasında* “*Hala Sultan*” diye bilinen Ümmü Harâm bint Milhan, *Ensâr’dan Hazrec kabilesinin Benî Neccar kolundandır*. Annesi, Müleyke Hanım’dır.¹

Ümmü Harâm bint Milhan (r.a.) ile Allah Resûlü (s.a.s) arasında akrabalık bağı olduğu, kaynaklarda yer alan belgelerle sabittir. Bilindiği gibi Hz. Peygamber’in (as.) dedesi Abdülmuttalib, Medineli *Neccâroğulları*’ndan *Selmâ* adlı bir hanımdan dünyaya gelmiştir. Böylece *Neccâroğulları’nın kadınları, Hz. Peygamber’in (s.a.s) teyzeleri, erkekleri de dayıları* sayılır. Buradan yola çıkarak Ümmü Harâm ve Ümmü Süleym ile Hz. Peygamber arasında süt veya soy bakımından teyze-yeğen ilişkisi olduğu söylenir.² Bu münasebetle Ümmü Harâm (r.a.) ile Hz. Peygamber (as.) arasında *Selma Hanım’dan kaynaklanan bir akrabalık bağı mevcuttur*. Hala Sultan diye anılmasının sebebi ise sütanne, sütteyze ve teyze anlamına gelen Arapça asıllı “*el-Hâle*”nin “*Hala*” tarzında Türk dünyasına geçmesi dolayısıyladır.³

Bu sülâlenin Medine döneminde Hz. Peygamber’e (s.a.s) yakınlığı, ilgisinin derinliği, yöneltilen görev ve sorumlulukların gereğini yerine getirmedeki can pahasına gösterdikleri titizlik, samimi hizmet arzusu ve İslâm dinine fedakârâne yardımları, Hz. Peygamber’le akrabalık ilişkisinin varlığını kuvvetlendiriyor. Nitekim hicretin sonunda *Kubâ*’dan Medine’ye hareket edileceğinde *Neccâroğulları*’ndan Peygamberimizin dayıları silahlanıp onu koruma çemberine alarak, “*Düşmanlarınızdan emin, dostlarınız yanınızda Yesrib’e (Medine’ye) buyurunuz Ey Allah’ın Resûlü!*” demişlerdir.⁴ Dolayısıyla hicret sürecinde Hz. Peygamber (as.) bir Cuma günü *Kubâ*’dan Medine’ye hareket ederken hemen yanbaşı *Benî Nec-*

¹ İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-Ğâbe*, VII, 317 vd.; İbn Sa’d, *et-Tabakât*, VIII, 434; Hersekli Mehmed Kâmil, *Metâliu’n-Nücûm*, II, 316 vd. Asıl adının, *Rumeysâ* veya *Gumeysâ* olduğu rivayet edilir. Bk. aynı kaynaklar.

² M. Yaşar Kandemir, “Ümmü Harâm”, *DİA*, XLII, 321-322.

³ Bk. M. Yaşar Kandemir, “Ümmü Harâm”, *DİA*, XLII, 321-322. Meselâ *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*’nde yayımlanan “Ümmü Harâm” maddesinde M. Yaşar Kandemir Hoca, bu görüşü tercih etmiştir.

⁴ İbn Hişam, *es-Sîre*, II, 139 vd.; İbn Sa’d, *et-Tabakât*, I, 237 vd.; *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecdîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, X, 113; Ahmed Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiyâ ve Tevârîh-i Hulefâ*, I, 124.

car'a mensup *cengâverler* bulunmuştur. Keza, şehre girerken *Neccâroğulları*'na mensup genç kızlar, “Ne mutlu, ne mutlu, Peygamber’e hısımlık ne mutlu!” diye tef çalıp şarkılar söyleyerek sevinçlerini belli etmişlerdir.⁵ Ümmü Süleym ve Ümmü Harâm kardeşler de *Neccâroğulları*'ndan olup, bunların Hz. Peygamber’e (as.) ilgi ve yakınlığı da bu muhabbet ve hizmet çizgisinde devam etmiştir.

Ümmü Harâm, (r.a.) asırlardan beri “*Hala Sultan*” diye tanınmaktadır. Günümüz de de aynı unvanla anılmakta, medfun bulunduğu yer de “*Hala Sultan Türbesi, Hala Sultan Tekkesi*” diye hatırlanmaktadır.⁶

Çevresinin Hz. Peygamber’e Yakınlığı

Şahıs olarak Ümmü Harâm’ın (r.a.) Hz. Peygamber’le (s.a.s) olan akrabala ilişkisine kısaca değindikten sonra şimdi de çevresinin ilgisine bakalırız.

Ümmü Harâm’ın kızkardeşi, Ümmü Süleym’dir. Ümmü Süleym (r.a.) ashabtan meşhur Enes b. Mâlik Hazretlerinin annesidir, dolayısıyla Ümmü Harâm (r.a.), Enes b. Mâlik’in (r.a.) teyzesi olur. Harâm b. Milhan (r.a.) ise Ümmü Harâm ve Ümmü Süleym’in erkek kardeşidir, dolayısıyla, Enes b. Mâlik’in (r.a.) dayısıdır. Bu dört insanın hicretten sonra çeşitli vesilelerle Hz. Peygamber’in (s.a.s) çok yakınında yer aldığını görüyoruz.

Meselâ, Ümmü Süleym (r.a.) ile oğlu Hz. Enes’i ele alalım: Ümmü Süleym bint Milhan (r.a.), kabilesiyle Müslüman olduğunda kocası Mâlik buna kızmış ve Müslümanlıktan uzak durarak Şam’a gitmiş, ömrünün geri kalan kısmını oralarda geçirmiş ve o bölgede ölmüştür. Hz. Enes’in babası işte bu Mâlik’tir. Ümmü Süleym, o sıralarda sekiz-on yaşlarında bir çocuk olan *Enes*’i Hz. Peygamber’in huzuruna getirerek “*Ey Allah’ın Resûlü!*

Bu, oğlum Enescik’tir. Sana hizmet etsin diye getirdim” demiş, Resûl-i Ekrem de (s.a.s): “*Yâ Rab! Bu çocuğun malını, zürriyetini çoğalt, bereket*

⁵ İbn Hişam, *a.g.e.*, II, 141; İbn Sa’d, *a.g.e.*, I, 234 vd.; *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi* ve Şerhi, X, 113.

⁶ Bk. M. Tevfik Tarkan, *Kıbrıs (Genel Çizgileriyle)*, s. 47; Besim Darkot, “Kıbrıs”, İA, VI, 672 vd.; Işın Demirkent, “Kıbrıs (Tarih)”, *DİA*, XXV, 372; M. Yaşar Kandemir, “Ümmü Harâm”, *DİA*, XLII, 321-322.

ihsan eyle!” diye dua etmiştir.⁷ Böylece Hz. Enes on yıl Hz. Peygamber’e (s.a.s) hizmet vererek çocukluğunun ve gençliğinin bir kısmını onun yanında geçirmiş ve bu süreçte yaşanan gelişmelerde Resûl-i Ekrem’in (s.a.s) Hz. Enes’e davranışı, İslâm’da çocuk eğitiminin örneklerini oluşturmuştur.⁸

Ümmü Süleym (r.a.), Allah Resûlü’ne (s.a.s) birkaç hurma ağacı da hediye ederek Medinelilerin hamiyet yarışına iştirak etmiştir. Resûl-i Müctebâ (as.), mülkiyetini değil, sadece meyvelerini kabul etmiş, kullanımını ve gözetimini dadısı olarak bilinen Ümmü Eymen’e emanet etmiş, *Hayber*’in fethini müteakip *Fedek Bahçesi*’ne sahip olduktan sonra da ağaçları geri vermiştir.

Mâlik’ten sonra Ebû Talha (r.a.) ile evlenen Ümmü Süleym (r.a.), hicreti müteakip Medine’de Allah Resûlü’ne (s.a.s) biat veren *ensâr* kadınları arasında yerini almış,⁹ Müslüman hanımları arasında dinî salâbeti (dinî duyarlılığı, dinle ilgili görev ve hizmetlerde azimli, sabırlı ve kararlı olması), fitrî zekâsı ve metanetiyle tanınmıştır.

Diğer yandan Harâm b. Milhan (r.a.), Ümmü Süleym’in (r.a.) erkek kardeşidir. Dolayısıyla Hz. Enes b. Mâlik’in (r.a.) dayısıdır. Bu zat da Medine döneminde Allah Resûlü’nün (as.) güvenini kazanan ve iltifatına erişen kimseler arasında yer almış, nihayet İslâm uğrunda şehit düşmüştür.

Hz. Enes, dayısının *Bi’r-i Maûne Fâciası*’nda şehit oluşunu şöyle naklediyor:

- Hz. Peygamber (as.), bir davet üzerine Kur’an bilenlerden yetmiş kişiyi Âmiroğulları’na ve *Süleymoğulları*’ndan bazı soylara irşat ve din öğretmek için göndermişti. Bunlar *Maûne Kuyusu*’na vardıklarında dayım (Haram b. Milhan) arkadaşlarına, “Sizden önce ben (*Süleymoğulları*’na) varayım da eğer onlar bana Allah Resûlü’nden (s.a.s) aldığımız emri kendilerine tebliğ edinceye kadar eman (görevi güven içinde yapabilme im-

⁷ *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, IV, 547; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VII, 345-346.

⁸ Buhârî, *Daavât*, 18, 24, 46; *Diyât*, 25; Müslim, *Fezâil*, 51; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, V, 331-332.

⁹ Ayrıntılı bilgi için bk. İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-Ğâbe*, VII, 345 vd.; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, V, 331-332; İbn Sa’d, *et-Tabakât*, VIII, 435; *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, VIII, 69-70; Hersekli Mehmed Kâmil, *Metâliu’n-Nücûm*, II, 316; İbn Hâcer, *el-İsâbe*, VII, 345-346.

kâni) verirlerse ne âlâ, vermezler de ihanet ederlerse zaten siz de benden uzakta değil, bana yakın bulunuyor- yorsunuz” dedi ve ilerledi. Süleymoğulları, başlangıçta dayıma eman verir gibi davrandılar. O da Allah Resûlü’nden (s.a.s) aldığı emirleri tebliğ ettiği sırada ansızın aralarında Âmir b. Tufeyl denilen bir kimseye işaret ettiler. O da elindeki mızrağıyla dayımı sırtından vurdu; öyle şiddetle vurdu ki, mızrak dayımın göğsünden çıktı. Bu ölüm darbesi üzerine dayım, göğsünden fışkıran kanlara ellerini bulayıp yüzüne ve başına sürerek, “Allah büyüktür; Kâbe’nin sâhibine yemin ederim ki, ben (şehitlik rütbesini) kazandım”, diye haykırdı.¹⁰

Hiz. Enes, özellikle bu olayda dayısı şehit düştükten sonra Resûl-i Ekrem’in (s.a.s) kendi evlerine çok sık geldiğini aktarır. Bir kere Allah Resûlü’ne (as.) bunun sebebi sorulduğunda şöyle buyurdu:

- Ben Ümmü Süleym’e en acıyanım, çünkü onun kardeşi (Bi’r-i Maûne’de) benim (askerlerim)le beraber şehit oldu.¹¹

Görüldüğü gibi Ümmü Süleym, Ümmü Harâm ve Haram b. Milhan kardeşlerle Ümmü Süleym’in oğlu Enes (r.a.), Medine döneminde Allah Resûlü’nün (as.) oldukça yakınında yer almışlar ve samimi Müslümanlar olarak tanınmışlardır.

Bir Deniz Seferine Katılmakla Müjdelenişi

Araştırmamızın bu kısmında Ümmü Harâm’ın (r.a.) sağlığında bizzat Hiz. Peygamber tarafından, ileride meydana gelecek bir deniz seferine katılacağı doğrultusunda müjdelendiğine dair kendi rivayeti olan hadîs-i şerîf üzerinde durmak istiyoruz. Bu rivayet, bu hanım sahâbinin Hiz. Peygamber’e (s.a.s) yakınlığı konusundaki bilgilerimizi teyit edeceği gibi

¹⁰ Buhârî, *Kitâbü’l-Cihâd*, 9; *el-Mağâzî*, 30. Haram b. Milhan’ı şehit ettikten sonra Süleymoğulları diğer sahâbilere saldırdılar. Sadece Amr b. Ümeyye kurtulabildi, o da aksak bir zat olup dağa kaçtı. Olayı Cebail (as.) Hiz. Peygamber’e, “*Seriyyedeki bütün ashâbın Rablerine kavuştular: Allah onlardan razı oldu, onları da memnun etti*” diye bildirdi. Hiz. Enes’in nakline göre Cebail’in (as.) bildirdiği bu haber, asıl şekliyle ashâb arasında âyet olarak okunuyor idiyse de bir zaman sonra tilâveti nesholundu. 4 (626) yılında cereyan eden bu fâciayı müteakip Hiz. Peygamber (s.a.s) kırk sabah, buna sebebiyet veren Süleym Kabilesi’ne mensup Ri’l, Zekvan, Lihyân ve Usayyeoğulları’na beddua etti.

¹¹ Buhârî, *Kitâbü’l-Cihâd*, 38. Hiz. Peygamber (s.a.s) rüyasında Ümmü Süleym’i (r.a.) cenette bir çeşmeden abdest alırken gördüğünü haber vermiştir. Bk. Buhârî, *Bed’ül-Halk*, 8.

“*Hala Sultan*” diye tanınması ve ilk fetih günlerinden itibaren kabrinin ziyaretgâh olmasının sebebinin daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

Bunun için bizzat Ümmü Harâm bint Milhan’dan (r.a.) gelen ve *Buhârî*’de yer alan şu hadisi birlikte düşünelim:

Nakledildiğine göre bir gün Hz. Peygamber (as.), Ümmü Harâm’ın (r.a.) evine gelmiş, yemek yemiş, sonra da bir müddet uyumuştur. Bir aralık gülümseyerek uyandı. Bundan sonrasını Ümmü Harâm (r.a.) şöyle anlatır:

- “*Ey Allah’ın Resûlü! Seni güldüren nedir*” diye sordum. O, “*Rüyamda bana ümmetimden bir kısmı şu mavi deniz üstünde -padişahların tahtlarına kuruldukları gibi- kemâl-i ihtişamla gemilere binerek Allah yolunda deniz harbine gittikleri halde gösterildi de (ümitlenerek) ona gülüyorum*”, buyurdu. Ben, “*Ey Allah’ın Resûlü! Benim o deniz gâzilerinden olmaklığım için Allah’a dua buyursanız*” diye istirham ettim. Allah Resûlü de *dua buyurdu*. Sonra başını yastığa koyarak bir müddet daha uyudu ve bir süre sonra (tekrar) gülümseyerek uyandı. Yine ben, “*Ey Allah’ın Resûlü! Neye gülüyorsunuz?*” diye sordum. Peygamber Efendimiz, “*Bu defa da ümmetimden bir kısmının -padişahların tahtlarına kuruldukları gibi- kara nakliyeleri üstünde debdebeli bir mevkib (büyük kalabalıklar) hâlinde gazâyâ gittikleri gösterildi*” buyurdu. Bu kez ben, “*Ey Allah’ın Resûlü! Bunlar arasında da bir mücâhid olarak bulunmaklığima dua buyursanız*” dedim. Allah Resûlü, “*Hayır, birincilerden (deniz gazilerinden)sin*” diye karşıladi.¹²

Şehâdeti

Araştırmamızın bu kısmında Hz. Peygamber’in müjdelediği ilk deniz seferinden ve Ümmü Harâm bint Milhan’ın bu sefere katılarak şehîden vefatından bahsedeceğiz.

Kıbrıs Adası, coğrafî yeri, askerî ve ticarî önemi dolayısıyla yüzyıllarca Müslümanlarla

Hristiyanlar arasında mücadele konusu olmuş, *Akdeniz* hâkimiyeti el değiştirdikçe *Ada*’nın sahipleri de değişmiş; *Roma* İmparatorluğu’nun 395 yılında ikiye ayrılmasıyla *Bizans*’a bağlı bir eyalet olarak varlığını sür-

¹² Buhârî, *el-Cihâd ve’s-Siyer*, 3, 8, 62, 74, 92; İsti’zân, 41; *Ta’bîr*, 12.

dürmüş, bununla beraber zaman zaman *Müslüman Arapların*, *Fransızların* (Haçlıların), kısa bir dönem olarak *Memluklerin*, İtalya'nın (Venedik'in) etkisine girmiş ve nihayet *Osmanlı* hâkimiyetine geçmiştir.¹³

Hiz. Peygamber'in vefatından sonra Hiz. Ebû Bekir ve Hiz. Ömer devirlerinde İslâm orduları *Orta Doğu* 'nun iki süper gücü olan *Sâsânî (İran)* ve *Bizans (Doğu Roma)* *İmparatorluğu* ordularıyla karşılaştılar. Bu karşılaşmalarda Kuzeybatı ve Batı'da *Bizans*'a karşı kesin zaferler elde edildi. İslâm orduları bir yandan *Doğu Akdeniz sahillerini* fethederken, diğer yandan *Afrika*'ya ayak bastılar ve gerek *Doğu*, gerekse *Güney Akdeniz*'de birtakım liman kentlerini ele geçirerek deniz seferlerine çıkabilme konusunda avantaj sağladılar.¹⁴

Hiz. Ömer zamanında Şam fethedildikten sonra, Yezîd b. Ebû Süfyan şehre vali tayin edilmişti. Muaviye o sırada Ürdün valisiydi. Kardeşi ölünce Şam ve çevresi, Ürdün'le birlikte ona bağlandı. *Humus* ve Kınnesrin Sancakları valisi Umeyr b. Saîd el-Ensârî de görevinden ayrılınca, o bölgeler de Muaviye'nin valiliğine katıldı. Böylece Ürdün, Şam (Dımaşk), Humus, Filistin (Kudüs) bölgeleri bütünüyle Muaviye'nin valiliğine intikal etmiş bulunuyordu. Muaviye, henüz Hiz. Ömer zamanında *Kıbrıs*'a bir sefer düzenlemeyi düşünmüş, fakat Hiz. Ömer deniz seferi için şartları yeterli bulmadığından müsaade vermemişti.

Tarihçi Mehmed Hâlid, "*Mufasssal Tarîh-i İslâm*" adlı eserinde bu hususu şöyle kaydeder:

- *Deniz seferlerinin gerektirdiği sanat ve tekâmül henüz gerçekleşmemişti. İslâm askerlerinden çoğu, denizi hiç görmemişti. Deniz nakliye araçlarına sahip olamayıp, Hiz. Ömer'i uzun uzun düşündürdü. İstişare ve karşılıklı yazışmalardan sonra deniz seferlerinin, şartların oluşacağı bir geleceğe ertelenmesine karar verdi.*¹⁵

¹³ Işın Demirkent, "Kıbrıs-Tarih", *DİA*, XXV, 371-373; Osman Turan, *Selçuklular ve İslâmiyet*, s. 129; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III, 13.

¹⁴ Bu dönem fetihleri için bk. Taberî, *Tarîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, IV, 7-262, V, 2-85; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil Fi't-Târîh*, II, 384-568, III, 5-96; el-Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*, s. 120-144; Mustafa Fayda, *Hâlid b. Velîd*, s. 382-423.

¹⁵ Mehmed Hâlid, *Mufasssal Tarîh-i İslâm*, I, 247.

Hız. Osman zamanında durum biraz değışmişti. Müslümanlar arasında henüz ünlü denizcilerin, gemi ustalarının yetiştiğı söylenemezdi; ama gerek *Güney Akdeniz*'de İskenderiye'nin, gerekse bütünüyle *Doğu Akdeniz*'in fethinden sonra *zimmî* statüdeki gayr-i müslimler ve mühtediler (İslâm'a girenler) bu alanda değerdendirilmiş, kapsamlı bir çalışma ile *Güney Akdeniz*'de İskenderiye, Doğu Akdeniz'de ise *Trablusşam-Akka* limanlarının teknik imkânlarından azamî ölçüde yararlanılmıştır. Bu çabalar sonunda deniz seferi şartları oluşunca Şam valisi Muaviye b. Ebû Süfyan, *Kıbrıs*'a sefer düzenlemek için Hız. Osman'dan izin istedi. Hız. Osman, “*Ordunun, zorlama, kur'a veya benzeri usüllerle belirlenmeyip tamamıyla gönüllü askerlerden oluşması şartıyla...*” bu sefere müsaade verdi.

Hız. Osman tarafından *Kıbrıs Seferi*'ne izin çıktıktan sonra Muaviye b. Ebû Süfyan, çevresindeki halkı gazâyâ teşvik etti. *Dımaşk, Hama, Humus, Ürdün, Kudüs* havalisine haberciler yolladı. İskenderiye'de ise bu görevi *Mısır valisi ve Afrika-İslâm orduları kuman-danı* Abdullah b. Sa'd b. Ebû Serh yapıyordu. Kısa zamanda ortaya pek çok gönüllü çıktı ve gönüllüler ordusu sefere çıkabilecek sayıya ulaştığı gibi, seferle ilgili bütün hazırlıklar da tamamlandı. Bu gönüllüler içinde sahâbenin ileri gelenlerinden pek çok zat bulunuyordu. *Ebû Zer el-Gıfârî (r.a.), Ebu'd-Derdâ (r.a.), Şeddâd b. Evs (r.a.), Ubâde b. Sâmit (r.a.)* ve zevcesi *Ümmü Harâm binti Milhan (r.a.)* bunlar arasında idi. Bu arada Ümmü Harâm'ın (r.a.) Allah Resûlü'nün (as.) sağlığında Uhud ve Huneyn gibi savaşlara katılıp yaralı İslâm askerlerine yardımcı olan savaşçı bir hanım olduğı da bilinmektedir.¹⁶

Kaynaklar, Şam valisi Muâviye'nin, bu sefer için toplanan askerlere kumandan (Amiral) olarak Abdullah b. Kays'ı görevlendirdiğini kaydediler.¹⁷

¹⁶ Taberî, *Tarîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, IV, 258; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 95; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, VII, 317 vd.; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, VII, 153; Karaçelebizâde Abdülaziz, *Ravzatü'l-Ebrâr*, s. 136, 450-451; Mevlânâ Atâullah b. Fazlullah el-Hüseynî, *Ravzatü'l-Ahbâb*, III, 290; Diyarbekirli Said Paşa, *Mir'âtü'l-Iber*, VI, 165 vd.; Mehmed Hâlid, *Mufasssal Tarîh-i İslâm*, I, 247; Ahmed Cevdet Paşa, *Kıyas- ı Enbiyâ ve Tevârih-i Hulefâ*, I (1-2. cüz), 623; Ömer Ferruh, *Tarîhu Sadri'l-İslâm ve'd-Devleti'l-Emeviyye*, s. 114; Osman Turan, *Selçuklular ve İslâmiyet*, s. 129; M. Yaşar Kandemir, “Ümmü Harâm”, *DİA*, XLII, 321- 322; Besim Darkot, “Kıbrıs”, *İA*, VI, 672-674.

¹⁷ Bk. İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 96. Bazı araştırmacılar, bu zatın İslâm tarihinde ilk amiral olduğunu söylerler. Bk. Ömer Ferruh, *Tarîhu Sadri'l-İslâm ve'd-Devleti'l-Emeviyye*, s. 114.

Adı geçen *Amiral*'in kumandasında toplanan ordu, Doğu Akdeniz'de *Akka* limanından gemilere binerek *Kıbrıs Adası*'na doğru yol aldı. Öte yandan, *Güney Akdeniz*'den *Mısır*'ın *İs- kenderiye limanından da Abdullah b. Sa'd b. Ebû Serh* kumandasında ikinci bir ordu harekete geçti. Böylece *Ada*, güneyden ve doğudan abluka edilmiş oluyordu. Abdullah b. Kays, *Larnaka limanından Ada*'ya çıkartma yaptı. İki ayrı cihetten gelen askerlerle güçlenen İslâm ordusu, *Ada*'nın merkezini kuşattı. *Ada sakinleri* bu güçlü kuşatma karşısında fazla direnemedi. Çıkartma süresince çok sayıda esir ve bol ganimet alındı. *Ada halkı* ile Müslümanlar arasında aşağıdaki şartları ihtiva eden bir anlaşma imzalandı:

Kıbrıs'ta yaşayan ahali her yıl Müslümanlara yaklaşık 7000 altın-dinar vergi verecekti.

Müslümanlarla Bizans İmparatorluğu arasında çıkacak savaşlarda Bizans'a yardım etmeyeceklerdi.

Bizans'ın, Ada'yı bir askerî üs olarak kullanmasına izin vermeyeceklerdi.

Kıbrıs limanları Müslüman gemilerine daima açık bulundurulacak; İslâm askerleri, gerektiği zaman limanlardan yararlanacak ve yerli halk buna engel olmayacaktı (28/648-649).¹⁸

Kaynaklar tetkik edildiği zaman *Kıbrıs*'a iki seferin yapıldığı ortaya çıkmaktadır. Birincisi, yukarıda bahsi geçen seferdir. Bir de *Rumların* isyanı üzerine 33 (653)'te gerçekleştirilen ikinci bir sefer vardır ki, bu seferde Müslümanlar *Ada*'daki hâkimiyetlerini güçlendirmişlerdir.

Birinci sefer sonrasında gerçekleştirilen anlaşma şartları üzerinde dikkatle düşünülürse, İslâm ordusunun *Akdeniz*'de daha ileri hedeflere ulaşmaya niyetli olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim *Amiral Abdullah b. Kays*, *Kıbrıs*'ı vergiye bağladıktan sonra elli kadar deniz seferi yapıp *Rumları ve diğer korsanları* yenilgiye uğrattı. *Akdeniz*'de İslâm hâkimiyetinin sağlanmasında önemli başarılar elde etti. Hatta bu uğurda canını feda

¹⁸ Bk. Taberî, *Tarîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, IV, 258; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 95-97.; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n- Nihâye*, VII, 153; Karaçelebizâde, *Ravzatü'l-Ebrâr*, s. 451; Diyarbekirli Said Paşa, *Mir'âtü'l-Iber*, VI, 167; Mehmed Hâlid, *Mufasssal Tarîh-i İslâm*, I, 247 vd.; Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiyâ ve Tevarîh-i Hulefâ*, I, 623 vd.; Ömer Ferruh, a.g.e., s. 114; Osman Turan, *Selçuklular ve İslâmiyet*, s. 129.

etti; deniz muharebelerinden birinde Rumlar tarafından şehit edildi, yerine Süfyan b. Avf el-Ezdî, *amiralliğe* getirildi.¹⁹

Bu seferlerde İslâm orduları *Malta* ve *Girit Adaları* 'na çıkartma yaptılar, *Rodos Adası* 'nı hâkimiyetleri altına aldılar.

Bu dönemdeki deniz seferleri arasında en önemlisi, tarihe “*Gazvetü's-Savârî: Direkler Gazâsı*” diye geçen savaştır. Muhtemelen 34 (654) yılında cereyan eden bu savaşta *Bizans* İmparatoru Kostans, beş-altı yüz gemiden oluşan donanmasının başında bizzat kendisi bulundu. İslâm ordularının gerek *Akdeniz* 'de ilerlemesi, gerekse *Afrika* 'da *Güney Akdeniz kıyı* şeridinde ilerleyerek *Bizans sömürgeciliğini tehdit etmesi*, İmparatoru harekete geçirmişti. İmparatorun gayesi, *Akdeniz* 'de İslâm hâkimiyetine son vermek, *Doğu ve Güney Akdeniz sahillerindeki* İslâm beldelerini yağmalamaktı. Buna karşılık, Müslümanlar, *Doğu Akdeniz* 'den Muaviye b. Ebû Süfyan, güneyden de Abdullah b. Sa'd b. Ebû Serh kumandasındaki ordularla denize açıldılar.

İslâm donanmasıyla *Bizans* donanması, Anadolu'nun güneybatı sahillerinde karşı karşı- ya geldiler. Bu savaş, İslâm ordusunun denizlerde verdiği ilk açık savaştı. Çok şehit vermekle beraber *Bizans donanmasının* kaybı daha çok oldu. Bizans donanması kesin yenilgiye uğratıldı. Hatta İmparator Kostans yaralanarak *Sicilya* 'ya kaçtı, donanması da imha edildi.²⁰

Bilindiği gibi Ümmü Harâm binti Milhan (r.a.) Kıbrıs'a tertiplenen ilk deniz seferinde (28/648-649) bulunmuş ve Akkâ limanından gemilerle Kıbrıs'a hareket etmişti. Allah Resûlü'nün yakın sohbetine ve iltifatına erişen bu hanım, o sıralarda, yaya yürüyemeyecek kadar yaşlı ve güçsüzdü. Bu süreçte gemiden çıktıktan sonra *Larnaka civarında Tuzla denilen yerde katırdan düşmüş, boynu kırılarak şehîden vefat etmiş ve orada toprağa verilmiştir* (28/648). Bu konuda bütün kaynaklar bize aynı bilgiyi vermektedir.²¹

¹⁹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 97; Diyarbekirli Said Paşa, *Mir'âtü'l-Iber*, VI, 168.

²⁰ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 118; Ömer Ferruh, *a.g.e.*, s. 114; İsmail Hami Danişmend, *Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, I, 239 vd.; İsmail Hami Danişmend, *İstanbul Fethinin İnsanî ve Medenî Kıymeti*, s. 9 .

²¹ Bk. Taberî, *a.g.e.*, IV, 258; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 97; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 153; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VIII, 435; Karaçelebizâde, *Ravzatü'l-Ebrâr*, s. 451; İbnü'l-

Bunlardan birkaçını örnek teşkil etmesi bakımından şöyle nakledebiliriz:

- Ümmü Harâm bu gazâda vaktiyle, Hz. Peygamber'in (s.a.s) *ilk deniz seferiyle ilgili haberini doğrulayarak katırından düşüp* ölmüştür.²²

- *Savaşa katılan sahâbilerden Ümmü Harâm bint Milhan (r.a.) muharebe esnasında katırdan düşüp, Hz. Peygamber'in (s.a.s) haber verdiği şekilde şehit olmuş ve Tuzla denilen yerde toprağa verilmiştir. Nurlu kabri halk arasında "İhtiyar Kadının Kabri" diye anılır olup ravzası, dost ve düşmanın ziyaretgâhı olmuştur.*²³

Ümmü Harâm'ın (r.a.) kabri halk arasında, "Sâliha Kadının Kabri" diye bilinmektedir.²⁴

- *Resûlullah onu ziyaret eder, evine gider, sohbet ederdi, şehit olacağını haber verdi, Kıbrıs Seferi'nde katır onu düşürdü ve şehit oldu.*²⁵

- Ümmü Harâm (r.a.), Ubâde b. Sâmit'in (r.a.) taht-ı nikâhında idi (Onun zevcesiydi). Bu, ensârdan bir zat olup, Akabe biatlarına katılmıştı. Peygamberimizin vefatından sonra Şam'a gönderilen ilim hey'eti içinde bulunmuş ve Humus'ta ikâmeti tercih etmişti. Kıbrıs Seferi açılınca zevcesi ile birlikte Akdeniz sahilindeki Trablusşam'a gelmişlerdi. Ümmü Harâm (r.a.) yaşlı olduğundan bir katıra bindirilmişti. Bu hırçın hayvan, kadıncağızı üstünden atarak başı üstüne düşmesine ve boynu kırılarak ölmesine sebep olmuştur.²⁶

Buhârî şârihi Aynî de (ö.1451) kendi devrinde Ümmü Harâm'ın (r.a.) Kıbrıs'ta medfun olduğu yerin bilindiğini ve halk arasında "Sâliha Kadının Kabri" diye anıldığını bildiriyor.

Esîr, Üsdü'l-Gâbe, VII, 317 vd.; Mevlânâ Atâullah b. Fazlullah el-Huseynî, *Ravzatü'l-Ahbâb*, III, 290; İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-Bârî*, VI, 57 vd.; Mehmed Hâlid, *Mufasssal Tarîh-i İslâm*, I, 247; Diyarbekirli Said Paşa, *Mir'âtü'l-Iber*, VI, 167; Ahmed Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiyâ*, I, 623; Hersekli Mehmed Kâmil, *Metâliu'n-Nücûm*, II, 317; İbnü'l-İmâd el-Hanbelî, *Şezerâtü'z-Zeheb*, I, 36; Hüseyin Algül, *Hz. Muhammed (s.a.s)'in Yakını Kıbrıs Şehidi Hala Sultan Ümmü Harâm bint Milhan*, İstanbul 1985, s. 22-23; M. Tevfik Tarkan, *Kıbrıs (Genel Çizgileriyle)*, s. 47; Halil Fikret Alasya, *Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs'da Türk Eserleri*, s. 26; M. Yaşar Kandemir, "Ümmü Harâm", *DİA*, XLII, 321-322.

²² Buhârî, *el-Cihâd ve's-Siyer*, 8; *el-İsti'zân*, 41; *et-Ta'bîr*, 12; İbnül-Esîr, *el-Kâmil*, III, 97.

²³ Karaçelebizâde, *Ravzatü'l-Ebrâr*, s. 451.

²⁴ Bk. İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 153.

²⁵ İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Gâbe, VII, 317 vd.

²⁶ *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecdîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, VIII, 340.

Hersekli Mehmed Kâmil (ö.1900) ise “*Metâliu’n-Nücûm*” adlı eserinde, “*Faziletli, saygıdeğer bir sahâbiye idi. Hz. Peygamber (s.a.s) kendisine bilhassa ikram ve ara sıra ziyaretle onun gönlünü şenlendirirdi. İlk deniz gazâsında onun da bulunacağını bildirmişti*” diyor.²⁷

Bu konuda ciddi bir inceleme yapmış olan Osman Turan, *Kıbrıs Seferi*’ne katılan seçkin sahâbîlerin adlarını verdikten sonra Hz. Peygamber’in (s.a.s) yakını bulunan Ümmü Harâm’ın (r.a.) *Ada*’ya çıkıldığı zaman orada şehit düştüğünü belirtir ve şöyle der:

- *Bu suretle onun şehâdetiyle İstanbul’da Eyüb, Eskişehir havalisinde (Seyyid Gâzi’de) Battal Gâzi’den daha önce Kıbrıs Adası’nda, İslâm’ın mukaddes yerlerinden ve ziyaretgâhlarından biri meydana gelmiştir.*²⁸

Osman Turan, çeşitli kaynakları sıralayarak İslâm tarihine dair eserlerde Ümmü Haram’ın (r.a.) kabrinin “*Sâliha Kadın Kabri*” diye bilindiğini ifade ediyor.²⁹ Ünlü seyyah Herevî de (ö.1215) kendi zamanında *Kıbrıs Adası*’na uğrayarak Ümmü Harâm’ın mezarını ziyaret etmiştir.³⁰

Şahsiyeti

Esasında Ümmü Harâm bint Milhân’ın (r.a.) hayat hikâyesinin içinde genel hatlarıyla şahsiyetinin ipuçlarını bulabiliyoruz. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

O, kuvvetli bir imana sahiptir; Akabe biatlerinde bulunan Medinelî Ubâde b. Sâmit el- Ensârî (r.a.) ile izdivacı, onun İslâm’la erken dönemde tanışmasına vesile olmuştur.

Medineliler itibariyle *Sâbikûn-i İslâm*’dandır. Yani Medineliler arasında İslâm’a ilk giren Müslümanlar arasındadır.

Hicretten sonra Resûl-i Ekrem’e (s.a.s) ilk biat veren hanımlar arasında yer alması,

²⁷ Hersekli Mehmed Kâmil, *Metâliu’n-Nücûm*, II, 317.

²⁸ Osman Turan, *Selçuklular ve İslâmiyet*, s. 129 vd.

²⁹ Bk. Osman Turan, *a.g.e.*, s. 130. Osman Turan aynı eserinde bu konuyu işlerken: “*K. Porphyrogenetes gibi Hristiyan kaynakları da aynı bilgiyi verirler*” diyor.

³⁰ Bk. Osman Turan, *Selçuklular ve İslâmiyet*, s. 130. Herevî’nin bu ziyaretine dair “*Kitâbü’l-İşârât ilâ Ma’rifeti’z-Ziyârât*” adlı eserinde bilgi vardır. Bu ziyaretin 1174-1177 yılları arasında gerçekleştiği kuvvetle muhtemeldir. Ayrıca bk. Cevat İzgi, “Herevî”, *DİA*, XVII, 221-222.

Müslümanlar arasında mertebesinin / derecesinin yüksekliğini gösterir.

Abdülmuttalib'in annesi *Selma Hanım* vasıtasıyla Hz. Peygamber'le (as.) akrabalığı söz konusudur.

İslâm'ın Medine döneminde Ümmü Harâm ailesi özellikle Hz. Peygamber merkezli İslâmî hizmetlerde fedakârlığın timsali ve öncüsü konumdadırlar, ellerinden gelen hiçbir hizmetten geri durmamışlardır.

Yeğeni *Enes* (r.a.) Resûl-i Ekrem'in (s.a.s) hanesinde on yıl hizmet etmiştir. Hz. Peygamber'in evine geldiğinde on yaşında olduğuna göre yirmi yaşına kadar bu hizmet devam etmiştir. Ancak bu süreç, sürekli Enes'in ev işlerinde çalışması tarzında olmamıştır. O, Hz. Peygamber'in eğitiminden geçme bahtiyarlığına erişmiş ve hem manevî mertebesi yükselmiş hem de bu süreçte İslâm eğitiminin güzel örnekleri ortaya konulmuştur. Bunlar her devirde yaşayan Müslümanlar için manen hazine değerindedir. Aynı aile, o günlerde kendisi malî bakımdan güçlü bir durumda olmasa da Medinelilerin hamiyet yarışında yer alabilmek için birkaç ağaçtan ibaret olan küçük bahçenin hurma mahsulünü ona tahsis etmiş, Hz. *Enes*'in dayıları (Ümmü *Harâm* ve Ümmü *Süleym*'in erkek kardeşleri) ise *Bi'r-i Maûne*'de şehit düşmüşlerdir.

Hala Sultan, Allah Resûlü'ne derin muhabbetle bağlıydı; Allah Resûlü de ona ve çevresine muhabbetle mukabele etmekte, onlara değer vermekte, evlerine gitmekte, yanlarında yemek yiyip istirahat etmekte, sohbet etmekte, namaz kıldırmakta, müjdeler vermektedir.

Hala Sultan, Resûl-i Ekrem'in (as.), Müslümanların ilk deniz gazâsına katılacağı müjdesine erişmiştir. Bu, onun için çok değerli ve önemli bir gelişmedir.

Hala Sultan, Hz. Peygamber'in sağlığındaki savaşlarda da su ve erzak taşımakta, yaralıları tedavi etmekteydi. Çok yaşlı olmasına rağmen bir sahâbi olarak İslâm tarihindeki *ilk deniz seferine* katılması, onun cihat dinamizmi ve mücadele azmini göstermekte; keza ilk deniz gazâsı olması itibariyle tehlikeli gelişmelerin de muhtemel olduğu bir seferde ilerleyen yaşına rağmen bulunması, cesareti ve sabrı hakkında bize bilgi vermektedir. İlaveten onun bu seferde bulunuşu, aynı zamanda *Ashâb-ı Kirâm*'da ileri tarihlerde giderek güçlenerek coşkuya dönüşecek olan İslâm'ı ötelere taşıma ve temsil anlayışının ilk örnekleri arasındadır.

Tıpkı kız kardeşi Ümmü Süleym gibi o, yaşadığı dönemin İslâm hanımları arasında salâbet- i diniyyesi, İslâm’a metin bağlılığı, İslâmî duyarlılığı, İslâm’a vukûfiyeti, İslâm’ın en büyük önderine - Allah Resûlü’ne (as.) bağlılığı ve evinde kendisine yemek ikram edecek kadar manen yakınlığı ile tanınmaktadır.

O, fert olarak sağlam bir mümin, toplum hayatında insanî münasebetlerde fevkalâde nezaketli, mütevazı, merhametli, yardımsever bir insan, İslâmî hizmetlerde son derece hassas, fedakâr ve gayretli, Hz. Peygamber’e (s.a.s) olan muhabbetinde samimi, istikametini korumada dirençli ve sürekli idi. “*Faziletli ve saygıdeğer bir sahâbiye (hanım sahâbi) idi. Hz. Peygamber (s.a.s) kendisine bilhassa ikram ve ara sıra ziyaretle onun gönlünü şâd ederdi*” gibi kaynaklarda yer alan ifadelere bakılırsa Ümmü Harâm’ın (r.a.), Resûl-i Ekrem’in (s.a.s) sevgi ve hoşnutluğunu kazandıracak hayırlı hizmetlere vesile olduğu net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Üstelik kendisine, ilk deniz gâzileri arasında yer alacağı müjdesinin verildiği gün Hz. Peygamber’in (s.a.s), bu hanımın evinde yemek yemiş, uyuyup istirahat etmiş olduğu düşünülürse bu kanaat daha da kuvvet kazanacaktır. Bu aileden Ümmü Süleym (r.a.), Haram b. Milhan (r.a.) ve Enes b. Mâlik’in (r.a.) Medine’de Resûl-i Ekrem’in (s.a.s) civarında yer almaları da bunu kuvvetlendirmektedir. Bütün bunlara ilaveten teyiden ifade edelim ki, Ümmü Harâm bint Milhan’ın (r.a.), -Allah Resûlü’ne (s.a.s) akrabalık derecesi ne olursa olsun- hayli yaşlı olduğu hâlde İslâm tarihinin teşkilâtı bu ilk deniz gazâsına katılması, takdir ve tebci ile hatırlanması gereken çok önemli bir gelişmedir.

Millî Tarihimiz Alanına Girmesi

Adı geçen hanım sahâbînin millî tarihimiz alanına girmesi Osmanlı devleti zamanına rastlar. Bilindiği gibi *Kıbrıs, Osmanlı Sultanları*’ndan II. Selim devrinde 9 Eylül 1570 - 1 Ağustos 1571 tarihleri arasında fethedildi³¹, fetihten sonra *Hala Sultan*’ın *Larnaka*’daki kabri bulundu, ilerleyen zamanda bir plân çerçevesinde ve bir süreç içinde *mezarı üzerine türbe*

³¹ Kıbrıs’ın Osmanlılar tarafından fethi, 9 Eylül 1570’te Lefkoşe’nin fethiyle başladı, 1 Ağustos 1571’de Magosa’nın fethiyle tamamlandı. Bk. Kemal Çiçek, “Kıbrıs - Osmanlı Dönemi”, *DİA*, XXV, 374-380; Ayrıntılı bir tetkik için bk. *Kıbrıs’ın Fethi*, haz. Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1986, s. 40-77.

yapıldı, vakıflar kuruldu; şadırvan, câmi ve tekke inşa edilerek o bölge imar edildi.³² Hala Sultan türbesi, İstanbul'daki Eyyûb Sultan türbesi gibi Kıbrıs'taki İslâm varlığının en eski izini teşkil eder. Bu türbe, tarih boyunca genel olarak İslâm dünyasının, özelde ise adada yaşayan Türkler'in en önemli ziyaretgâhı olmuştur. I. Dünya savaşına kadar Osmanlı denizcileri Akdeniz'e açılırken *Larnaka Burnu hizasına geldiklerinde Hala Sultan'ı kadîm bir geleneğe uyarak top atışıyla selâmlıyorlardı*.³³

Kıbrıslı Türkler Üzerindeki Tesiri

Ümmü Harâm'ın (r.a.), ihtiyarlık çağında sefere gönüllü katılarak gösterdiği çaba, tarih boyunca, inancını ve yurdunu korumakta büyük cesaret göstererek saygı uyandıran İslâm kadınları için ilk örnekler arasında dikkat çekti; böylece o, istiklâlimizi, dinî ve millî varlığımızı korumak için omzunda mermi taşıyan Kara Fatma'ların öncüsü oldu. Nihayet Hala Sultan, Rumların azgınlıklarına karşı inançlarını, namuslarını, can ve mal güvenliklerini koruyarak hürriyet içinde yaşayabilecekleri bir yurt ortamını oluşturmaya gayret göstermiş olan Kıbrıslı Türk-İslâm mücâhid ve mücâhideleri için de bir metanet, bir kuvve-i maneviye unsuru oldu.

Osmanlı döneminde ziyarete açık bir yer olarak bölgenin imârına verilen önem ve Resûl-i Ekrem'in (s.a.s) ünlü bir sahabîsi olması itibariyle Ümmü Harâm'ın (Hala Sultan'ın) (r.a.) şahsiyetine gösterilen saygı, kültürel bir devamlılık olarak tüm Türk dünyasına ve özellikle Kıbrıs Türklerine intikal etti.

Burada 1998 Ramazanında yaşadığım bir hatırayı sizlerle paylaşmak istiyorum. Girne'de bir câminin dernek başkanı, bir hafta boyunca Hala Sultan'la ilgili konferanslar vermek üzere beni davet etti. Doğrusu, Ramazan ayında düzenlenen bu programa yeterli ilgi gösterileceği konusunda endişeliydim. Fakat en başta Girne olmak üzere Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin belli başlı yerleşim merkezlerinde gerek konferans salonla-

³² Ümmü Harâm'ın (r.a.) mezarı, Kıbrıs 1571'de Osmanlı devleti tarafından fethedilince ihya edilmiş; 1760'larda üzerine Şeyh Hasan tarafından türbe yapılmış, Çevresinde 1795'te Kıbrıs Muhassılı Silâhdar Kapdanbaşı Mustafa Ağa tarafından şadırvan, 1797'de tekke, 1816'da Kıbrıs Muhassılı Seyyid Mehmed Efendi tarafından câmi yapılarak külliye tamamlanmıştır. Bundan sonra 1959'larda onarım geçiren Tekke'ye Kıbrıs Evkâf Dairesi'nce bir kütüphâne kurulmuştur.

³³ M. Baha Tanman, "Hala Sultan Tekkesi", *DİA*, XV, 225.

rında, gerekse teravîh namazından önce câmîlerde yeterli ilginin gösterildiğine şahit oldum. *Bayrak Televizyonu*’nda seyircinin en yoğun olduğu akşam haberleri kuşağında canlı yayına ve sonradan yayınlanmak üzere bazı programların çekimine katıldım. Hemen hemen her toplantıda *Hala Sultan*’ı anlattım, her anlatışında ilgili, dikkatli ve heyecanlı sayılabilecek bir dinleyici kitlesi buldum. Hatta *Girne*’de bir konferanstan sonra emekli bir öğretmenin “anne, baba, kardeşler, akraba ve komşular hep birlikte özellikle bayramlarda *Hala Sultan türbesini ziyaret ederek adeta onunla tebrikleşip sonra da bir sofraya kurmak suretiyle yanlarında getirdikleri yiyecekleri şenlik içinde yediklerine dair anılarını dile getirmesini...*” hiç unutmadım. Tabii bu zat, -*Hala Sultan türbesi* Rum tarafında kaldığı için- geçmişte yaptıkları bu samimi ziyaretleşmeyi şimdi aynı coşku içinde yapamadıkları için üzüldüğünü de ifade ediyordu... Onlar *Hala Sultan menkıbeleriyle* büyümüşlerdi. Ama eski yıllarda yaşadıkları bu manevî hazzı şimdi çocuklarına gereği gibi yaşatamıyorlardı...

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nde *Hala Sultan* konferanslarımdan birinde yaşadığım bu hatırayı sizlerle paylaşmaktan mutluluk duyuyorum. Tabii geçmişte yaşanmış olan bu hatıradan benim çıkardığım ana fikir; *Hala Sultan*’ın, Kıbrıs’lı Türkler üzerinde manen derin bir ilgi, sevgi ve saygıya mazhar olduğudur. Kıbrıs’lı her bir Türk’ün gönlünde yoğun bir *Hala Sultan* muhabbetinin varlığında hiç şüphe yoktur. Bu münasebetle meselenin özü, *Hala Sultan* muhabbetini Kıbrıs’lı Türkler’in gönlünde her daim samimi ve canlı tutabilmektir. Bu husus, Kıbrıs’lı Türklerin yaşadıkları coğrafyaya olan mensubiyet duygusunu geliştireceği gibi anavatanla olan manevî bağlarını da kuvvetlendirecektir.

Yaşadığım bu örnekten sonra *Kıbrıs Türkü’nün dinî ve millî hayatında Hala Sultan’ın işgal ettiği manevî mevkiin ne denli önem taşıdığını ve orada İslâm dini ile ilgili bir bilgilendirme yapılmak istenirse Hala Sultan gerçeğinden yola çıkmanın Kıbrıslı Türklerle iletişim kurmada ne kadar etkili olacağını derinden hissettim. Orta Asya - Türkistan Türkleri için Yusuf Has Hacib’in, Ahmed Yesevî Hazretlerinin, Balkanlar’daki akraba toplulukları için Sarı Saltuk’un, Türkiye’de Eyyûb Sultan (Ebû Eyyûb el-Ensârî), Sünbül Efendi, Merkez Efendi, Aziz Mahmud Hüdâyî, Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî, Sadreddin Konevî, Yûnus Emre, Âşık Yûnus, Hacı Bektaş-ı Velî, Hacı Bayram-ı Velî, Emir Sultan, Hamîdüddin Aksarâyî (Somun-*

cu Baba), Akşemseddin, Şeyh Şabân-ı Velî, Üftâde, Aziz Mahmud Hudâyî, İsmail Hakkı Bursevî, İbrahim Hakkı Erzurûmî Hazretlerinin... yerleri ne ise Kıbrıs Türkleri için de Hala Sultan - Ümmü Haram Bint Milhan'ın (r.a.) yeri öyleydi ve anavatanda yaşayan bizler için de aynı değere, aynı öneme sahipti.

Konferans verdiğim günlerde *Kıbrıs*'ta yaşadığım tecrübeye dayalı bu hissiyatım şu gün de devam etmektedir.³⁴

³⁴ 2013 yılı itibarıyla “*Akdeniz'in Nuru Hala Sultan*” belgeseline danışmanlık yaptım. TRT HABER’de hazırlanan bu belgesel, isteyen okuyucular için *YouTube*’dan seyredilebilir. (Kaynak Eser: Hüseyin Algül, *Gönül Sultanlarımız: Hala Sultan-Eyyub Sultan-Emir Sultan*, Timaş Yayınları, İstanbul 2002.)

SONUÇ

“Faziletli ve saygıdeğer bir sahâbiye (hanım sahâbi) idi. Hz. Peygamber (s.a.s) kendisine bilhassa ikram ve ara sıra ziyaretle onun gönlünü şâd ederdi” gibi kaynaklarda yer alan ifadelere bakılırsa Ümmü Harâm (r.a.), Resûl-i Ekrem’in (s.a.s) sevgi ve hoşnutluğunu celbedecek Hakk’ın rızâsına uygun hayırlı hizmetler ifâ etmiştir.

Hz. Peygamber tarafından kendisine ilk deniz seferine katılacağı müjdesi verilmiştir. Sağlığında Hz. Peygamber tarafından zaman zaman ziyaret edilmiştir. Hz. Peygamber *Hala Sultan*’ın evinde yemek yemiş, uyuyup istirahat etmiş, rüya görmüş ve gülümseyerek uyanıp sonuçları günümüze kadar uzanan hayırlı müjdelere vermiştir. Ümmü Harâm bint Milhan’ın (r.a.), -Allah Resûlü’ne (s.a.s) akrabalık derecesi ne olursa olsun- hayli yaşlı olduğu hâlde İslâm tarihinin teşkilâtı ilk deniz gazâsına katılması, takdir ve tebci ile hatırlanması gereken çok önemli bir gelişmedir. İhtiyarlık çağında sefere gönüllü katılarak gösterdiği çaba, *Ashâb-ı Kirâm*’a mahsus derin cihat azminin bir sembolü olagelmıştır. Hz. Peygamber’in sağlığındaki askerî seferlere katılmış olması da onun savaşçı özelliğini ortaya koymaktadır. Kız kardeşi Ümmü Süleym, yeğeni Enes, erkek kardeşi Haram b. Milhan, *Medine*’de Resûl-i Ekrem’in (s.a.s) civarında yer almışlar ve sürekli fedakârane hizmet etmişlerdir.

-Yukarıda da değinildiği üzere- *Hala Sultan*’ın İslâm tarihinin teşkilâtı ilk deniz seferine katılması, zor zamanlarda inancını ve yurdunu korumakta büyük cesaret gösteren İslâm hanımları için de ilk örnekler arasında yer almış; böylece istiklâlimizi, dinî ve millî varlığımızı korumak için omzunda mermi taşıyan *fedakâr annelerimizin* müjdecisi, habercisi, öncüsü olmuştur. Nihayet *Hala Sultan*, *Rumların* azgınlıklarına karşı inançlarını, namuslarını, millî varlıklarını, can ve mal güvenliklerini koruyarak hürriyet içinde yaşabilecekleri bir yurt ortamını oluşturmaya gayret göstermiş olan *Kıbrıslı Türk - İslâm mücâhid ve mücâhideleri* için -sembolize ettiği değer itibariyle- *bir metanet, bir kuvve-i maneviye unsuru* olmuştur.

Bu münasebetle bu *muhterem annemizi* anmaya vesile olan -hiyerarşik sıralama içinde- herkese, her kuruma, her yetkiliye samimi şükranlarımı arz ederim. *Hala Sultan*’ı (r.a.) unutmadık, unutmayacağız, onun muhabbetini ve hizmet anlayışını, özümseyip içselleştirerek en güzel temsil

ile gelecek kuşaklara en kıymetli bir miras olarak aktaracağız. *Hala Sultan Ümmü Harâm bint Milhan*'a (r.a.) saygı, genelde İslâm dünyasının, özelde ise Türk dünyasının Ashâb-ı Kirâm'a temelde beslediği muhabbet ve hürmetin canlı bir tezahürüdür.

Bu vesile ile *Kıbrıs şehidi Hala Sultan Ümmü Harâm bint Milhan* annemize selâm olsun!..

BİBLİYOGRAFYA

Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, Kahire 1313.

Alasya, Halil Fikret, *Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs'da Türk Eserleri*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara 1977.

Algül, Hüseyin, *Gönül Sultanlarımız: Hala Sultan-Eyyûb Sultan-Emir Sultan*, Timaş Yayınları, İstanbul 2002.

Algül, Hz. Muhammed (s.a.s)'in Yakını Kıbrıs Şehidi Hala Sultan Ümmü Harâm bint Milhan, Gonca Yayınevi, İstanbul 1985.

Algül, Hüseyin, İslâm Tarihi, I-IV, Emin Yayınları, Bursa 2018-2020.

el-Belâzurî, *Fütûhu'l-Büldân*, nşr. R. Muhammed Rıdvan, Beyrut, 1403/1989; (Mustafa Fayda Çevirisi, Ankara 1987).

el-Buhârî, Muhammed b. İsmail, *el-Câmiu's-Sahîh*, I-VIII, Beyrut 1356/1937. Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiyâ ve Tevârih-i Hulefâ*, I-XII, Der-seâdet 1331.

Çiçek, Kemal, "Kıbrıs - Osmanlı Dönemi", *DİA*, XXV, 374-380

Dahlan, Seyyid Ahmed b. Seyyid Zeyni, *Fütûhât-ı İslâmiyye*, Mekke 1311.

Danişmend, İsmail Hâmî, *Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, İstanbul 1971.

Danişmend, İsmail Hâmî, İstanbul Fethinin İnsânî ve Medenî Kıymeti, İstanbul Fethi Derneği Neşriyatı, İstanbul 1953.

Darkot, Besim, "Kıbrıs", *İA*, VI, 672-674.

Demirkent, Işın, "Kıbrıs-Tarih", *DİA*, XXV, 371-373.

Diyarbakirli Said Paşa, *Mir'âtü'l-lber*, I-IV, İstanbul 1305.

Ebû Davud, *es-Sünen*, Mısır ts.

Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, I-IX, İstanbul ts.

Fayda, Mustafa, *Hâlid b. Velîd*, Çağ Yayınları, İstanbul 1990.

Halebî, İnsânü'l-Uyûn, Beyrut 1320.

Hayrullah Efendi, *Hayrullah Efendi Tarihi*, İstanbul 1273.

Hazine-i Evrak Tetkikatı, *Kıbrıs Seferine Ait Resmî Vesikalar*, Darülfünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası, V. cilt.

el-Herevî, Seyyah Ali b. Ebî Bekr, *el-İşârât fî Ma'rifeti z-Ziyârât*, Bursa Eski Eserler, Haraçcioğlu Ktb. no: 1095.

Hersekli Mehmed Kâmil, *Metâliu'n-Nücûm*, I-II, İstanbul 1307.

Hitti, Philip K., *Siyasî ve Kültürel İslâm Tarihi*, trc. Salih Tuğ, I-IV, İstanbul 1980- 1981.

İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-Bârî*, I-XIII, Bulak baskısı, Mısır 1300. İbn Hacer, *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, Kahire 1972.

İbn Hişam, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I-IV, Mısır 1355/ 1936.

İbn Hudeyde el-Ensârî, *el-Mısbâhu'l-Mudıyy*, nşr. eş-Seyh M. Azîmüddin, Âlemü'l- Kütüb, ts.

İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, I-XIV, Beyrut 1966.

İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, I-VIII, Beyrut ts.

İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fî't-Tarih*, I-XVI, Beyrut, 1385/ 1965.

İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*, I-VII, Kahire 1970.

İbnü'l-İmâd el-Hanbelî, *Şezerâtü'z-Zeheb*, I-VIII, Beyrut ts.

Kandemir, M. Yaşar, "Ümmü Harâm", *DİA*, XLII, 321-322.

Karaçelebizâde, Abdülaziz, *Ravzatü'l-Ebrâr*, Mısır 1284.

Kâtip Çelebi, Mustafa b. Abdullah, *Tuhfetu'l-Kibâr fî Esfâri'l-Bihâr*, İstanbul 1329. *Kıbrıs'ın Fethi*, haz. Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1986.

Mahmud Esad, *Târîh-i Dîn-i İslâm-İslâm Tarihi*, haz. Ahmed Lütîfî Kazancı - Osman Kazancı, İstanbul 1983.

Mehmed Hâlid, *Mufasssal Târîh-i İslâm*, İstanbul 1316 (1898).

Mevlânâ Atâullah b. Fazlullah el-Huseynî, *Ravzatü'l-Ahbâb*, trc. Mahmud el-Magnisavî.

Muhammed es-Sunûsî, *er-Rihletü'l-Hicâziyye*, nşr. Ali eş-Şinevfî, 1401/1981.

Müslim, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc, *el-Câmiü's-Sahîh*, thk. Muhammed Fuad

Abdûlbâki, I-V, Beyrut 1374/1955.

Müslim, *el-Câmiü's-Sahîh*, trc. Mehmed Sofuoğlu, I-VIII, İrfan Yayınevi, İstanbul, 1386/1967.

Nedim Efendi, Hayrullah, *Emir Sultan'ın Hâl Tercemesi*, nşr. hzr. Süleyman Dever, İstanbul 1978.

Nedvî, *Asr-ı Saadet-Ashâb-ı Kirâm*, nşr. Eşref Edib, VI-XII, İstanbul 1964. Nesâî, Sünen, 1384/1967.

Neşrî, Mehmed Neşrî, *Kitâb-ı Cihan-nümâ Neşrî Tarihi*, haz. Faik Reşit Unat-Mehmed Altay Köymen, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1949.

Ömer Ferruh, *Târîhu Sadri'l-İslâm ve'd-Devleti'l-Emeviyye*, Beyrut 1976. Öztuna, Yılmaz, *Büyük Türkiye Tarihi*, I-XVI, İstanbul 1977.

Safiyyurrahman el-Mübârekfûrî, *er-Rahîku'l-Mahtûm*, Beyrut 1408/1988. Semhûdî, *Vefâü'l-Vefâ*, Mısır 1326.

Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, tahkik: Muhammed Ebu'l-Fazl İbrahim, Beyrut, 1387/1967.

Tanman, M. Baha, "Hala Sultan Tekkesi", *DİA*, XV, 225-227. Tarkan, M. Tevfik, *Kıbrıs - Genel Çizgileriyle*, Ankara 1975.

Tayyarzâde, Ahmed Atâ, *Tarih-i Atâ*, İstanbul 1293.

Tirmizî, *el-Camiu's-Sahîh*, nşr. Muhammed Şakir, Mısır 1357/1938.

Turan, Osman, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslâm Medeniyeti*, İstanbul 1969.

Turan, Osman, *Selçuklular ve İslâmiyet*, İstanbul, 1971.

Turan, Osman, *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, İstanbul 1978. Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, Ankara 1972.

ez-Zebîdî, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi*, trc. ve şerh. Ahmed Naim- Kâmil Miras, I-XIII, Ankara 1957.

ez-Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, Beyrut 1405/ 1985.

